

ՏԱԹԵՎ ԳԻՏԱԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼԻՐ

**ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՎՈՂ ՈՒՍՈՒՑՉԻ
ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ**

Հետազոտության թեմա՝ Ազգային արժեքային համարգի ձևավորումը պատմության դասերին

Հետազոտող ուսուցիչ՝ Լաչինյան Լուսրա

Երևանի համար 101 միջնակարգ դպրոց

ԵՐԵՎԱՆ 2022

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ	2
ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՐԺԵՔԱՅԻՆ ՀԱՄԱՐԳԻ ՁԵՎԱՎՈՐՈՒՄԸ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԴԱՍԵՐԻՆ	5
ԵԶՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆ	15
ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ	17

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Հայոց պատմության մեջ կարևոր առանձնահատուկություն է արժեքային համակարգի ձևավորումը: Մեր երկրում աշակերտների արժեքային համակարգի ձևավորումը ներառված է ՀՀ պետական չափորոշչում՝ որպես կրթության բովանդակային բաղադրիչ: Արժեհամակարգի ձևավորումը տեղի է ունեցել ոչ թե մեկ տարում և ոչ էլ մեկ հարյուրամյակներում: Այդ գործընթացը Հայաստանում սկիզբ է առել հայ ժողովրդի կազմավորման ժամանակակներից և անցնելով դարերի և հազարամյակների միջով հասել է մինչև մեր օրերը: Ազգային արժեհամակարգը մեր ժողովրդին հնարավորություն է տվել պահպանել իր հայրենիքը, լեզուն, հավատը, մշակույթը, ազգային ինքնագիտակցությանը և վերականգնել իր հայրենիքի անկախությունը: Արժեքային համակարգի մեջ կուտակված է մեր անցյալի փորձը, որի յուրացումը աշակերտների մեջ ձևավորում է հայրենասիրության, սեփական ժողովրդի պատմության, նրա ստեղծած մշակութային արժեքների, գիտական նվաճումների համար: Դարեր շարունակ մենք ազգային արժեքների հիման վրա կրթել ենք մեր սերունդներին:

Հարավոփոխ աշխարհում փոխվում է ամեն ինչ: Առաջանում են ժամանակակից երևույթներ ու գործընթացներ: Չնայած այս ամենի մատաղ սերնդի մեջ պետք է կերտենք, պահպանենք արժեքային համակարգը: Այդ ամենը ձևավորելու և պահպանելու համար լուրջ անելիք ունի հայ դպրոցը, որի գերնպատակն է կերտել բարոյական, ազգային արժեքներով օժտված, ազգային նկարագիր ունեցող սերունդ: Այս նպատակն իրագործելու համար անհրաժեշտ է ուսումնասիրել ու կատարելագործել ոչ միայն հայրենի և համաշխարհային գիտությունները այլև մանկավարժության անցյալի ժառանգությունն ու նրա ժամանակակից փորձն ու մեթոդաբանությունը: Ժամանակակից դպրոցի կարևորագույն առաքելություններից մեկ էլ բնորոշ բարոյական և հոգևոր արժեքների ձևավորումն ու զարգացումն է: Դպրոցների, ուսուցիչների կարևորագույն նպատակն ու խնդիրն է սովորողների մեջ ձևավորել և զարգացնել ազգային արժեքային համակարգ, ազգային մտածողություն: «Էթնիկական արժեքների համախումբն է, որն անհրաժեշտ է անձի ներդաշնակ, բազմակողմանի ձևավորման և զարգացման համար: Արժեհամակարգի լայն շառավիղով: Առավել ընդունված է այն ընկալումը, որ արժեհամակարգը մարդու բարոյական, գեղագիտական, հոգևոր,

իմացական, Արժեհամակարգ» հասկացությունը մանկավարժական գիտության մեջ ըմբռնվում է բավական մշակութային և ձևավորման և նրա հարաբերական կայունության ապահովման համար հանրակրթության բնագավառում կարևոր և անփոխարինելի նշանակություն ունեն բոլոր ուսումնական առարկաները, որոնց թվում, այնուամենայնիվ, արժեքների ձևավորման առումով չափազանց մեծ է հումանիտար ոլորտի ուսումնական առարկաների դերը: Մասնավորապես՝ անգնահատելի է լեզվի և գրականության, պատմության դերը:

Հետազոտության նպատակը Բացահայտել հայ դպրոցական ազգային արժեհամակարգի ազգային մտածելակերպի ձևավորման գործընթացում պատմության առարկայի դերն ու կարևորությունը;Դասեր քաղել անցիալից;Դասաժամի ընթացքում բացահայտել սովորողի վերաբերմունքը ազգային հերոսների;պատմական կարևոր իրադարձությունների վերաբերյալ;Կիրառել տարբեր հնարներ սովորողների մոտիվացիան բարձրացնելու համար;

Հետազոտության խնդիրներն են: սօր աճող սերնդի դաստիարակության գործն ընթանում է տարբեր հանգամանքների ազդեցության ներքո՝ ժողովրդագրական, ազգային, մշակութային, ընտանեկան, կրթական, հասարակական, սոցիալական և այլն: Հաշվի առնելով բազմաթիվ այս և այլ հանգամանքներ՝ ժամանակակից մանկավարժության համար խնդիր է դառնում սովորողների ազգային գիտակցության ձևավորումը սեփական ժողովրդի պատմության ու մշակույթի հենքի վրա՝ չանտեսելով համամարդկային արժեքները:

Հետազոտության մեթոդաբանությունը Ելնելով հետազոտության մեջ առաջադրված խնդիրներից՝ կարելի է կիրառել հետևյալ մեթոդները.

Կերպարային քարտ՝ սա հրաշալի միջոց է պատմական կարևոր իրադարձությունները «ներսից»՝ տարբեր կերպարների դիտանկյունից ուսումնասիրելու համար: Քարտը ներկայացնում է տվյալ իրադարձության կերպարների մտադրությունները, հուզական վիճակները, տեսանկյունները: Կերպարային քարտը կարող է կիրառվել պատմական ակտիվ մտածողություն խթանող տարատեսակ հարցադրումների քննարկաման համար¹:

¹ «Գիրք պատմության ուսուցման Ինչու՞, ինչպե՞ս», Պարալիզմա կրթական հիմնադրամ, Երևան 2020 թ. էջ 39

Կոնկրետ պատմական կերպարներին անդրադառնալը նպատակ ունի վերախմաստավորելու ազատագրական պայքարի նվիրյալների օրինակելի կենսագործունեության հիմնական դրվագները, հատկանշելու հերոսի բարոյականային բարձր ոգին, ինչը հնարավորություն կտա ուրվագծելու այն ուսումնական նյութը, որը դրական ազդեցություն կունենա սովորողների ռազմահայրենասիրական դաստիարակության համար²:

Հետազոտության վարկածը : Սովորողների մոտ ազգային արժեհամակարգի ձևավորումը ավելի արդյունավետ կլինի, եթե.

1. Գրականություն-պատմություն-սովորող փոխազդեցությունը դիտարկվի որպես զարգացման կարևոր և անհրաժեշտ գործընթաց և կրթադաստիարակչական գործընթացի անքակտելի մաս:
2. Մշակվի և հանրակրթության բնագավառում ներդրվի դպրոցականների ազգային արժեհամակարգի ձևավորման և զարգացման մոդելը՝ հաշվի առնելով ազգային և համամարդկային արժեհամակարգերի միաժամանակյա ուսուցման անհրաժեշտությունը

---

² «Հայագիտությունը դպրոցում» գիտամեթոդական վերլուծական հանդես, Երևան 2017 թ., էջ 39

Արժեքային համակարգ

Նախատեսվում , որ սովորողը պետք է

- . Լինի հայրենասեր և պատրաստ ծառայելու հայրենիքի պաշտպանության գործին,
- . Կարևորի ազգային_ պետական մտածողություն և դրսևորի դրան հասնելու ձգտում ու կամքը
- . Ունենա ազգային ինքնագիտակցություն
- . Կարևորի պետության և ազգային հոգևոր կառույցների դերը հայապահպանության ու Հայաստանի զարգացման գործում
- . Կարևորի անձնական, հասարակական և ազգային շահերի միասնությունը, գիտակցի անձնական, խմբային, ազգային և պետական շահերի ներդաշնակեցման անհրաժեշտությունը
- . Կարևորի ազգային հիմնախնդիրների լուծման գործում իր մասնակցության անհրաժեշտությունը
- . Գիտակցի Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրության պահանջները կատարելու, ազգային և բարոյական արժեքներին հետևելու անհրաժեշտությունը
- . Ունենա արդարության, լավատեսության և պատասխանատվության զգացում
- . Կարևորի իր ակտիվ մասնակցության նշանակությունը ՀՀ Ժողովրդավարական, քաղաքացիական հասարակության կայացման և զարգացման գործում
- . Գիտակցի ներկան ու ապագան կերտելու խնդրում ազգային պատմության դերը
- . Գիտակցի սեփական մշակույթի՝լեզվի, արվեստի, ավանդույթների նշանակությունը
- . Գիտակցի, որ կյանքում իր համար կարևորագույն արժեքներից են լինելու գիտելիքները, աշխատանքային հմտությունները, մասնագիտական վարպետությունը:

Հիմնական հասկացությունները

Հայոց պատմությունն առարկայի դասավանդումը նպաստում է ազգային ինքնագիտակցություն ձևավորմանը:

Դասընթացը նպաստում է իր ինքնությունն ու քաղաքակրթությունների արժեհամակարգերը ճանաչող անհատի ձևավորմանը, որն էլ միտված կլինի իր գործունեությամբ նպաստելու հայ և համաշխարհային հասարակության զարգացմանը

Դասավանդման հիմնական նպատակներից մեկը, բացի սովորողներին զուտ պատմական երևույթներին ծանոթացնելուց, անհատի հոգևոր ու մտավոր զարգացման, անձի արժեքային համակարգի ձևավորմանը նպաստելն է, որի իրականացման համար անհրաժեշտ է սովորողներին հաղորդակից դարձնել հայ ժողովրդի հոգևոր ժառանգությանը, ազգային ու համամարդկային իդեալներին ու ձգտումներին, պատմական հերոսների օրինակով նրանց մեջ սերմանել բարոյական արժեքներ՝ մարդասիրություն, բարություն, ընկերասիրություն, ազնվություն, պատվախնդրություն, պատասխանատվություն, հաստատակամություն, բարեխղճություն և լիարժեք ու ներդաշնակ մարդու բարոյակամային այլ հատկանիշներ:

Կրթական տարբեր աստիճաններում աշակերտն ունենում է աշխարհի նկատմամբ վերաբերմունքի տարբեր դրսևորումներ և հարաբերություններ: Վերաբերմունքն աշխարհի նկատմամբ և հարաբերությունը աշխարհի հետ, վերաբերմունք սեփական անձի նկատմամբ և հարաբերությունն ինքն իր հետ իրականացվում են հասարակական դաստիարակության համակարգի (ուսումնական հաստատություններ, հասարակական, պետական, խորհրդակցական մարմիններ, մանկապատանեկան կառույցներ, այլ) և տեղեկատվական տեխնոլոգիաների (հեռուստատեսություն, համացանցային լրատվական միջոցներ, մամուլ) միջոցով: Կինոն, թատրոնը, հեռուստատեսությունը, համացանցը ներգործում են աշակերտի անձի վրա ոչ միայն ինքնին՝ որպես տեղեկատվության աղբյուրներ, այլ նաև որոշակի տիպարների միջոցով, որոնք դրսևորվում են այդ «տեղեկատվական աղբյուրներից հոսող» հերոսների վարքագծում: Աշակերտները, իրենց տարիքային, սեռական և անհատական առանձնահատկություններին համապատասխան, հակված են նույնացնել իրենց այս կամ այն հերոսի հետ՝ յուրացնելով նրանց վարքի ձևերը, ապրելակերպը, հագուստը, կենցաղը, կյանքի ոճը և այլն:

Աշակերտի արժեքների ձևավորման վրա ազդող գործոններից են ավանդական միջոցները, այսինքն՝ աշակերտի մեջ աշխարհի նկատմամբ վերաբերմունքի և հասարակության հետ հարաբերության, սեփական անձի նկատմամբ վերաբերմունքի ձևավորումը ընտանիքի և սոցիալական միջավայրի միջոցով: Սակայն սովորողների կողմից այդ միջավայրին բնորոշ արժեքների, կանոնների, չափանիշների, հայացքների յուրացումը միշտ չէ, որ համապատասխանում է հասարակության կողմից ընդունված

արժեքներին և խրախուսելի չափանիշներին: Ավանդական միջոցների յուրացումը լինում է չգիտակցված՝ վարքի ընդունված կադապարներն ընդօրինակելու միջոցով:

Աշակերտի արժեքների ձևավորման վրա ազդող մյուս գործոնը տարիքայինն է, երբ սովորողի արժեքային կողմնորոշումները, արժեքային նախապատվությունները, վարքն ու բարոյահոգեբանական գծերը դրսևորվում են՝ ըստ տարիքային առանձնահատկությունների: Արտաքուստ արժեհամակարգային դաստիարակության առանցքը դրսևորվում է աշակերտի վարքի ու շփման հարաբերությունների որոշակի մակարդակում՝ խոսքում, արտաքին տեսքում, ազատ ժամանակն անցկացնելու ձևում, ապրելակերպում և այլն: Տարիքային դաստիարակությանը բնորոշ են հակումը դեպի մշակույթի որոշակի շերտերը, կենցաղին բնորոշ արժեքների որոշակի աստիճանակարգությունը: Սակայն այստեղ ամենակարևորը մանկավարժների կողմից «աշակերտների մեջ կյանքի նկատմամբ դրական վերաբերմունքի, ապրած յուրաքանչյուր օրվա համար ուրախության զգացում ապրելու ունակության ձևավորումն է»:

Սովորողի անձի արժեքների ձևավորման վրա ազդող մյուս գործոնը միջանձնային հարաբերություններն են կամ իրենց համար հեղինակավոր, երևելի մարդկանց հետ շփումները (ծնողներ, ուսուցիչներ, մեծահասակներ, ընկերներ և այլն): Բնական է, որ այդ հեղինակավոր անձինք կարող են լինել նաև աշակերտի վրա ներգործող հասարակական այս կամ այն կազմակերպությունների անդամները, դպրոցի տնօրենը, դասուցիչը, ուսուցիչը և այլն: Աշակերտը նրանցից կարող է ստանալ արժեքների վերաբերյալ ինչպես դրական մոդելներ, այդպես նաև բացասական: Ընդամին՝ բացասական մոդելները հակում ունեն ձևավորվելու ավելի արագ և անդառնալի բացասական ազդեցություն կարող են ունենալ սովորողի անձի արժեքային ճիշտ դաստիարակության վրա: Հետևաբար արժեքների դաստիարակության այս բնագավառը պահանջում է մանկավարժական խստագույն վերահսկողություն և ըստ հարկի՝ նաև միջամտություն:

Աշակերտի արժեքների ձևավորման խնդիրները բնականաբար լուծվում են ոչ միայն ընտանիքում, այլ նաև ուսումնական հաստատություններում՝ ուսումնադաստիարակչական գործընթացի միջոցով: Ուսուցման դաստիարակչական ներգործությունը օբյեկտիվ օրինաչափություն է, որովհետև աշակերտների համար

ուսուցումը գործունեության հիմնական տեսակն է, դրա համար էլ այն կարևոր դեր է կատարում նրանց անձի ձևավորման գործում: Ուսուցման գործընթացի դաստիարակչական ներգործության հարուստ աղբյուր է բուն գործընթացի բովանդակությունը, որովհետև ընտրելով դաստիարակչական առումով հիմնական գաղափարները, օրենքները և հասկացությունները՝ ուսուցիչը հնարավորություն է ստանում առարկայական ծրագրերի բովանդակության յուրացման միջոցով աշակերտների մեջ սերմանել քաղաքական, իրավական, բարոյական, գեղագիտական, բնապահպանական և այլ գիտելիքներ ու վերաբերմունք: Կրթության բովանդակության հետ միասին ուսուցման մեթոդները ներգործում են աշակերտների ճանաչողական ունակությունների վրա՝ նրանց հնարավորություն տալով ստացած գիտելիքները կյանքում օգտագործելու ըստ նպատակի:

Արժեքների բուրգի գազաթին գտնվող ամենանվիրական ու մեծագույն արժեքը հայրենասիրության դաստիարակումն է սովորողների շրջանում: Հայկական պետականությանը նետված մարտահրավերները հրատապ են դարձնում հայրենիքի ապագա պաշտպանների պատրաստման խնդիրը: Այս գործը մշտական կատարելագործման կարիք ունի: Պատահական չէ, որ պետական մակարդակով խրախուսվում է երիտասարդների ռազմահայրենասիրական դաստիարակությունը: Դրանում մեծ է ազգային հերոսների կերպարների հանրահռչակման և այդ ոգով աշակերտներին կրթելու նշանակությունը: Հայ ժողովուրդն իր պատմության ողջ ընթացքում հերոսների պակաս չի զգացել, որոնց շնորհիվ դիմացել է հազարամյակների դաժան փորձություններին: Այդ հերոսների օրինակով մենք կրթում և դաստիարակում ենք մեր սաներին, որոնք իրենց իդեալն են դարձրել այս կամ այն նվիրյալին:

Հայոց ազատագրական պայքարի դրվագները հայության ինքնահաստատման և դաժան գոյապայքարի վկայություններն են, որոնք ոգևորում են սերունդներին՝ սովորեցնելով քննախույզ մոտեցում դրսևորել անցյալի իրադարձությունների նկատմամբ, կատարել ճշմարիտ եզրահանգումներ և քաղել իրատեսական դասեր:

Խորապես ճշմարիտ է՝ ժամանակն է ծնում հերոսներին: Նույնքան էլ ճշմարիտ է, որ ժողովուրդը, ապավինելով նրանց, դարեր շարունակ սնվում ու հզորանում է իր արժանի գավակների շուրջ հյուսված հերոսապատումներով: Ազգը, որի պատմական հիշողության մեջ, ինչպես օրգանական ամբողջություն, միահյուսված են քաջ Վարդանի

և գորավար Անդրանիկի մերօրյա հնչեղության լեզենդները, վաղուց գտել է հավերժություն տանող իր ճամփան³:

Հայոց պատմության յուրաքանչյուր դասին նախապատրաստվելիս կարևորվում են բովանդակային մասերը, որոնք նվիրված են հայ ազատամարտի նշանավոր գործիչներին և ոգեշնչում ու հայրենասիրությամբ են վարակում աշակերտներին: Դա առավել նպատակային և դյուրին է դառնում ազգային-ազատագրական պայքարի թեմաներն ուսումնասիրելիս: Փորձը ցույց է տալիս, որ աշակերտները մեծ հետաքրքրությամբ են լսում հատկապես ազատագրական պայքարի նվիրյալների կյանքի ու գործունեության մասին պատմող դրվագները:

Պատմության դասաժամերին է, որ աշակերտները, ուսուցչի օգնությամբ և ուղղորդմամբ, բացահայտում են, թե ովքեր են իրենք, ովքեր են իրենց նախնիները, որտեղ են ապրել, ինչ պատմություն ունեն, ինչ ներդրում ունեն համամարդկային մշակույթի ասպարեզում: Երբ որ աշակերտը ուսումնասիրում է հայոց պատմության հերոսական էջերը, ազատագրական պայքարի դրվագները, հերոսների անձնվիրումն ու հայրենասիրության բազում օրինակներ, ինքն էլ կարծես «վարակվում է» և անպայման ձգտում հասնել այդ կերպարներին: Դրա վառ օրինակը հենց Ղարաբաղյան 3-րդ պատերազմի մասնակից մեր հերոս հայորդիներն են, որոնք իրենց հայրերի ու պապերի օրինակով նետվեցին մարտի՝ մոռանալով սեփական կյանքի մասին:

Դասընթացի ծրագիրը պետք է կազմված լինի գիտամանկավարժական հիմնարար սկզբունքների պահանջներին համապատասխան. այն է՝ նյութի մատչելիություն, տարիքային համապատասխանություն, գիտամեթոդական բազմազանություն:

Չափազանց կարևոր է միջառարկայական կապերի միջոցով գրականության դասաժամերին դպրոցականի հոգում վառել հայրենասիրության կրակը՝ պատմավեպերի հերոսների, նրանց գործողությունների, անձնագոհության ու հայրենանվիրության բացահայտումներով: Հայրենասիրությունն այն մեծագույն արժեքն է, որ հարգանք ու պատկառանք է հարուցում, նույնիսկ երբ դրսևորվում է հակառակորդի կամ թշնամու մոտ:

---

³ «Հայագիտությունը դպրոցում» գիտամեթոդական վերլուծական հանդես, Երևան 2016 թ., էջ 43

Ուսուցչի քաղաքացիական դիրքորոշումը, ձգտումը՝ դաստիարակել բարձր արժեքներ կրող քաղաքացիներ, նրա մտահորիզոնը, հասարակական լայնախոհությունը, սերը երեխաների նկատմամբ ուսումնական գործընթացի արժեքային դաստիարակչական ներգործության բարձրացման կարևոր պայմաններից են: Ընդ որում՝ դաստիարակչական խնդիրների լուծումը պայմանավորված է նաև նրանով, որ ուսուցիչը համագործակցային փոխհարաբերությունների միջոցով նախատեսում է աշակերտների ոչ միայն մտավոր, այլև բարոյական, գեղագիտական ու ֆիզիկական դաստիարակության խնդիրների նկատմամբ համակողմանի մոտեցում: Ուսուցման գործընթացում լուծվում են սովորողների կրթական, դաստիարակչական կամ արժեքային և ընդհանուր զարգացման խնդիրները: Դրա համար յուրաքանչյուր դասի դաստիարակչական խնդիրների լուծումը նախատեսում է ոչ թե մեկուսացված կամ առանձին մոտեցում, այլ գիտելիքների ու կարողությունների, արժեքային որակների, կամքի, բնավորության, զգացմունքների, հոգեբանական տարբեր դրսևորումների միաժամանակյա և փոխկապակցված մոտեցում:

Ուսուցիչը ուսուցման կազմակերպման տարբեր ձևերի ընտրության միջոցով (անհատական, խմբային, էքսկուրսիա, դասդեկական ժամ, արտադասարանական միջոցառումներ և այլն) առավել արդյունավետ է դարձնում աշակերտների արժեհամակարգային դաստիարակչական խնդիրների լուծումը: Օրինակ՝ խմբային աշխատանքի ժամանակ աշակերտները սովորում են ուշադրությամբ վերաբերվել միմյանց, միասին հաղթահարել դժվարությունները, միասին ձեռք բերել հաջողություններ, լսել հակադիր կարծիքներ, ընդօրինակել միմյանց և այլն: Հասակակիցների խմբում աշակերտն ավելի ազատ է արտահայտում իր մտքերն ու դատողությունները, գործում է անկաշկանդ, ինչն էլ նպաստում է ուսուցման արդյունավետ կազմակերպմանը: Անհատական աշխատանքում դաստիարակվում է աշակերտների ինտելեկտուալ պատրաստականությունը դժվարությունները հաղթահարելու գործում, ձևավորվում են համառության, ինքնակազմակերպման և ինքնավերահսկման ընդունակություններ:

Հայոց պետականության ամրապնդման նպատակով անհրաժեշտ է դպրոցի կրթության և դաստիարակության բովանդակությունը հագեցնել ազգային մշակույթի արժեքներով՝ միաժամանակ ընդգծելով համամարդկայինը:

Սովորողների դաստիարակության համար կարևոր է ազգային մշակութային արժեքները ճանաչելու, վերաիմաստավորելու, երեխաներին ազգային ոգով դաստիարակելու անհրաժեշտությունը: Այսօր շատ կարևոր է ապահովել նոր սերնդի դաստիարակությունը՝ ձևավորված ազգային հոգեբանությամբ, ազգային չափանիշներով ու ըմբռնումներով, առանձնահատկություններով: Ազգային արվեստի, կենցաղի, խորհրդանիշների, հայրենի բնաշխարհի յուրահատկությունների, ժողովրդական բանահյուսության հետ ծանոթությունը, հաղորդակցումը, դա նպաստում է սովորողների ազգային բարոյական հիմքերի ձևավորմանը, որը միշտ էլ եղել է մանկավարժական գիտության հիմնական հիմնահարցերից մեկը:

Ազգային և համամարդկային արժեքները յուրացվում են ողջ կյանքի ընթացքում ոչ միայն հատուկ այդ նպատակին ծառայող քարոզչության ու տարաբնույթ գործունեության ընթացքում: Մարդն ընդօրինակում է ազգային ապրելակերպը, յուրացնում լեզուն, մշակույթը, հոգեբանությունը և բազմաթիվ այլ որակներ՝ աստիճանաբար ձևավորվելով որպես տվյալ ազգի լիարժեք անդամ: Ազգային դաստիարակությունը ձևավորում է հայ մարդուն, սակայն համամարդկային արժեքներն իր մեջ չամփոփած հայը չի կարող լինել իր ազգի լիարժեք անդամ: Հայ դպրոցի, առհասարակ հայերի դաստիարակության կարևորագույն խնդիրն է՝ ապահովել ազգայինի և համամարդկայինի մեկտեղումը: Ուրեմն ազգային դաստիարակությունն իր մեջ պետք է ներառի նաև համամարդկային արժեքներ:

21-րդ դարում մեծ տարածում գտած գլոբալացնամ ճանապարհին կորսվում են ազգային արժեքներն ու դիմագիծը, և ամեն ինչ տանում է համաշխարհայնացման /գլոբալիզացիայի/, այդ պատճառով հիմա առավել քան երբևէ պետք է անընդհատ աշակերտների հետ զրուցել ազգային արժեքների դերի և կարևորության մասին, անընդհատ հիշեցնել, թե ովքեր են իրենց նախնիները, ինչ փառավոր անցյալ են ունեցել և որ մենք պարզապես իրավունք չունենք կորցնելու այն, ինչ մեր պապերն իրենց արյան գնով պահել ու փոխանցել են մեզ:

Առաջնահերթություն է, որ աշակերտները բացահայտեն, հետազոտեն հայոց պատմության վաղնջական ժամանակներից մինչև մեր օրերը և վերհանեն հույժ կարևոր փաստերիցը մեկը, այն է որ հայ ժողովուրդը եկվոր չէ, այլ ձևավորվել ու պատմական հազարամյա ուղին անցել է իր բնօրրանում՝ Հայկական լեռնաշխարհում: Հայ

ժողովուրդը, շփվելով և փոխազդեցությունների մեջ լինելով տարբեր քաղաքակրթությունների հետ, պահպանել ու զարգացրել է իր ինքնատիպ մշակույթը, ազգային նկարագիրն ու գոյապատկերը: Դրա շնորհիվ հայությունը հազարամյակների միջով հասել է մարդկության պատմության արդի փուլին: Ահա թե ինչու հայկական մշակութային հարուստ ժառանգության համակողմանի ուսումնասիրումը կազմել է դասագրքերի կարևոր բովանդակային ուղղություններից մեկը: Հայոց պատմության բովանդակային առանցքը կազմել է նաև հայկական պետականության պատմությունը, որը սերտորեն կապվում է նույն քաղաքակրթական խնդիրների հետ⁴:

Հայ ժողովուրդը մշտապես ապրել ու արարել է մի տարածաշրջանում, որտեղ միշտ հատվել ու բախվել են տարբեր ազգերի ու քաղաքակրթությունների շահերն ու հակասությունները: Այս հանգամանքն ավելի կարևոր է դարձրել այս «քաղաքակրթական խաչմերուկներում» ազգային նկարագիրն ու դիմագիծը անաղարտ պահելու հանգամանքը: Մարդկության պատմության արդի փուլում հայ ժողովուրդը դարձյալ բախվում է այս խնդրին, քանի որ մեր տարածաշրջանում դարձյալ բախվում են աշխարհի մեծ պետությունների շահերը և յուրաքանչյուր երկիր փորձում է իր կոմղը գրավել հայ ժողովրդին: Այս պայմաններում դարձյալ չափազանց կարևոր է առաջ գնալ ազգային ու պետական շահերը առաջնահերթություն ունենալու ճանապարհով և պատմական փորձը ցույց է տալիս, որ ինչպիսի ժամանակաշրջանի ծնունդ էլ լինեն պատմության ընթացքն ուղղորդող անհատները, նրանք միջազգային հարաբերություններում պետք է լինեն զգոն և հավասարակշռված: Հատկապես փոքր ազգերի ներկայացուցիչները, գտնվելով մեծ տերությունների հետ շախմատային նույն հարթակի վրա, պետք է մտածեն ոչ թե հակամարտելու, այլ առավել շահելու մասին: «Մեծերը» չեն ներում «փոքրերի» ինքնուրույն քայլերը : Այդպես եղել է անցյալում, այդպես է հիմա⁵:

Դպրոցականների ազգային մտածողությունը խթանելու նպատակով պետք է սովորողներին հանձնարարել լրացուցիչ նյութեր հավաքել օրինակ, հայրուկներին, ազատամարտիկների կյանքի, գործունեության վերաբերյալ: Այս ընթացքում

⁴ Հանրակրթության պետական կրթակարգ Չափորոշիչներ ծրագրեր մեթոդներ Երևան 2007թ

⁵ «Հայագիտությունը դպրոցում» գիտամեթոդական վերլուծական հանդես, Երևան 2017 թ., էջ 22

սովորողները կհարստացնեն իրենց գիտելիքները տվյալ նյութի շուրջ, նաև կսովորեն ինքնուրույն օգտվել այլ աղբյուրներից, զատել տեղեկույթի կարևորն ու երկրորդականը, հանգել ինքնուրույն եզրահանգումների, ձևավորել սեփական դիրքորոշումը:

Դպրոցականների շրջանում ազգային մտածողության ձևավորման և խթանման համար կարևոր է անդրադառնալ ինքնաճանաչողության հարցերին:

Ինքնությունը բազմաթիվ անհայտներով մի կառույց է՝ պարուրված խորհրդանշաններով, տարատեսակ իրապատումներով, տեսլականներով ու առասպելներով, որոնք ժամանակի ընթացքում ստանում են տարբեր բացատրություններ: Այս առումով միշտ էլ առաջանում է ինքնության (ինքնաճանաչողության) պատմական ձևերի իմաստավորման, ավանդվածի մեկնաբանության և ազգային ինքնության տարրերի արդիականացման անհրաժեշտություն:

Ինքնաճանաչողությունը պարտադիր ենթադրում է երկխոսություն անցյալի հետ, որի ժամանակ անցյալը պետք է դառնա ներկայի մաս, ներկայի անցյալ, որովհետև ինքնության ցանկացած հարացույց անպատկերացնելի է առանց պատմական շերտի:

Սակայն մեզանում կարծես թե բացակայում է անցյալի հետ բովանդակային խոսույթը (դիսկուրսը). մեր անցյալի պատմամշակութային ժառանգությունը գերազանցապես պահվում է ազգային գրադարաններում ու մատենադարաններում, հիմնականում՝ այլոց ցուցադրելու համար: Անցյալը բացակայում է ներկայի մեջ: Մեզանում գերիշխում է ազգային արժեքների նկատմամբ զգացմունքային ու ձևական մոտեցումը: Իսկ արժեքները եթե միայն պահպանվում են մատենադարաններում ու թանգարաններում, ապա ոչ միայն կորցնում են իրենց գործառութային նշանակությունը, այլև դրանց բացակայության հետևանքով մարդկանց հոգեկանում ստեղծվում են դատարկ տարածություններ, որոնք լցվում են օտարածին ցածրաձաշակ թափոններով: Եթե բավարարվում ենք միայն այդ արժեքների ֆիզիկական գոյությունը փաստելով, ապա դրանք դադարում են արժեքներ լինելուց: Այլ խոսքով՝ արժեքներն ոչ միայն պետք է պահպանել, այլև դրանք յուրացնելով-ներքնայնացնելով՝ անընդհատ հարստացնել ու արդիականացնել⁶:

⁶ «Հայոց ինքնության հիմնահարցեր» Սեյրան Զաքարյան, Երևան 2020 թ., էջ 7

Որպես ամփոփում կարելի է փաստել, որ ազգային արժեհամակարգի ձևավորմանը դպրոցում տարբեր դասաժամերին անհրաժեշտ է կարևոր տեղ հատկացնել, իսկ պատության, հատկապես հայոց պատմության դասաժամերին՝ առավել ևս:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Հիմա հայ ժողովուրդն ու Հայաստանի հանրապետությունն ապրում են դժվարագույն ժամանակներ, երբ վտանգված է հայ ժողովրդի և հայոց պետականության գոյությունը: Հիմա նոր Ավարայրի ու նոր Սարդարապատի կարիքը կա, հիմա առավել քան երբևէ պետք է համախմբվել մեկ միասնական բռունց դառնալ, որպեսզի հնարավոր լինի հաղթահարել մեր պետության գլխին կախված հերթական վտանգը:

Ժամանակի հրամայականն է կրթել ու դաստիարակել ազգային մտածողությամբ ու արժեքներով տոգորված սերունդ, նրանց մեջ ներարկել հայրենասիրություն, համախմբածություն և սատր դատողություն: Բանավեճերի միջոցով նրանց ցույց տալ, թե ինչերի է ընդունակ իր հողն ու ջուրը ամեն գնով պաշտպանելու պատրաստ զինվորը, հայ գյուղացին ու սովորական հայ քաղաքացին:

Սովորողներին պետք է ոգևորել անցյալի պատմական հերոսական դրվագներով, թե ինչպես են փոքրաթիվ հայկական ուժերը հաղթել թշնամու բազմաքանակ ու լավ սպառազինված ուժերին՝ փորձելով հիմնավորել, որ հաջողության հասնելու գրավականն ամենևին էլ թվական գերակշռությունը չէ, այլ նպատակը՝ հանուն որի ելնում են պայքարի:

Հայ ժողովրդին բաժին է հասել դժվար ու պայքարով լի ճակատագիր, բայց նա միշտ պայքարել է ու իր զավակների արյան գնով ամրագրել իր գոյության իրավունքը: Սա էլ կանցնի, առավել քան համոզված եմ, որ հաղթանակը մերն է լինելու, քանզի մեր գործն արդար է, մենք պայքարում ենք մեր հայրենիքի յուրաքանչյուր թիզի համար, այլ ոչ թե զավթում օտարինը, ուստի պետք է համախմբվել, մի կողմ թողնել բոլոր տեսակի տարաձայնությունները և ձեռնամուխ լինել ազգանվեր գործին՝ հայրենիքի փրկությանը:

Միավլված չեմ լինի, եթե ասեմ, որ փայլուն սերունդ է մեծանում՝ համարձակ, պահանջատեր ու նախանձախնդիր, մեր խնդիրն է նպաստել, ուղղորդել, որ նրանք հայրենասեր ու հայրենաճանաչ լինեն, իրենք են մեր ապագան ու մեր երկիրը շենացնողները:

Դպրոցական դասագրքերում, հանրակրթական և առարկայական չափորոշիչներում պետք է ավելի շատ ուշադրություն դարձնել ազգային արժեհամակագի ձևավորման հարցերին, ավելացնել հայագիտական առարկաներին հատկացվող ժամաքանակները, հնարավորություններ ստեղծվեն հատկապես ավագ

դպրոցի աշակերտների հետ հաճախակի կազմակերպել արշավներ դեպի պատմամշակութային հնավայրեր, որպեսզի նրանք մոտիկից տեսնեն ու ճանաչեն հայրենիքի ամեն անկյունը, նախագծային աշխատանք հանձնարարել, որի ընթացքում սովորողները ինքնուրույն կհետազոտեն ու կբացահայտեն իրենց ծննդավայրի պատմությանը վերաբորող փաստեր:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Հայոցինքնության հիմնահարցեր Սեյրան Զաքարյան Երևան
2. Հանրակրթության պետական կրթակարգ Չափորոշիչներ ծրագրեր մեթոդներ Երևան 2007թ
3. «Գիրք պատմության ուսուցման Ինչու՞, ինչպե՞ս» ,Պարադիգմա կրթական հիմնադրամ, Երևան 2020 թ.
4. «Հայագիտությունը դպրոցում» գիտամեթոդական վերլուծական հանդես, Երևան 2017 թ.,
5. «Հավատամք» Գ. Նժդեհ, Երևան 2011 թ
6. Համացանաց
7. Ղուկասյան Ա Հայոց պատմ. սուցչի ձեռնարկ 8-9 դասարաններում
8. Արմինե Սարգսյան. Արման Մելոյան ուսուչի ձեռնարկ 10-12 դասարաններում